

WŁADYSŁAW KUCHARSKI, ZBIGNIEW TOMKOWSKI: *Polonia w Austrii*. Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1976, 108 ss. + 4 nlb.

Omawiana praca ukazała się w serii wydawniczej *Z dziejów Polonii* publikowanej przez Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe UMCS w Lublinie. Książka składa się z pięciu zasadniczych rozdziałów.

Pierwszy rozdział zatytułowano: *Związek Polaków w Austrii „Strzecha”*. Autorzy kreślą historię „Strzechy” od momentu jej powstania po rok 1975. Jednak „Strzecha” (jej pierwotna nazwa: Stowarzyszenie Polskie „Strzecha” w Wiedniu) nie powstała — jak twierdzą autorzy — w 1895 r., lecz w grudniu 1894 r. Komitet tworzący „Strzechę” otrzymał (w listopadzie 1894 r.) od c.k. Namiestnictwa w Wiedniu pozwolenie (nr 89619) na zawiązanie stowarzyszenia. W wyniku zabiegów stowarzyszenie „Strzecha” zawiązało się w dniu 1 grudnia 1894 r. W tym dniu odbyło się pierwsze walne zebranie i wówczas wybrany został pierwszy wydział (tj. zarząd) „Strzechy” w składzie podanym przez autorów¹. Szkoda, że autorzy nie sięgnęli do tego sprawozdania, uniknęliby wówczas pomyłki, która zdarzała się nawet w innych sprawozdaniach „Strzechy” (sic!).

W dalszej części pierwszego rozdziału zaprezentowany został szeroki wachlarz działalności „Strzechy”, głównie kulturalno-oświatowej. W ramach „Strzechy”, lub z jej inicjatywy, powstawały i działały szkółki polskie, biblioteka, „żywe dzienniki” poświęcone aktualnościom oraz zagadnieniom polskiej kultury i sztuki, a także zespoły artystyczne. „Strzecha” organizowała i organizuje do dziś uroczystości z okazji kolejnych polskich rocznic historycznych. Aktualnie „Strzecha” należy do najstarszych organizacji polonijnych w świecie. W październiku 1975 r. odbył się w Wiedniu jubileusz 80-lecia „Strzechy”; w tymże roku w maju odbyło się w Krakowie Sympozjum Naukowe nt. *Polacy w Austrii — „Strzecha”* należała do jego współorganizatorów.

W rozdziale drugim pracy zatytułowanym: *Stowarzyszenia i związki młodzieży polskiej* autorzy najwięcej uwagi poświęcili dwóm (z kilkunastu istniejących) organizacjom młodzieży polskiej studiującej w Austrii. Pierwsza, to Stowarzyszenie Akademickie „Ognisko” w Wiedniu; druga to Stowarzyszenie Czytelni Polskiej Akademików Górniczych w Leoben. Inne, przedstawione bardzo skrótowo, to „Promień” — Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Postępowej w Leoben, Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Postępowej „Spójnia” w Wiedniu; zupełnie marginesowo wspomniano o Związku Młodzieży Polskiej i Związku Harcerstwa Polskiego.

Stowarzyszenie „Ognisko” należało do najstarszych polskich towarzystw na terenie rdzennej Austrii — powstało w 1864 r. Głównym celem „Ogniska” było „[...] zjednoczenie polskiej młodzieży uczącej się w Wiedniu, ku wzajemnemu wspieraniu się pod względem umysłowym, materialnym i towarzyskim”². By osiągnąć te cele zorganizowano odczyty i konkursy na prace naukowe, koła naukowe — np. Akademickie Koło Towarzystwa Szkoły Ludowej; powołano Kasę Pożyczkową. Podobnie jak inne stowarzyszenia polonijne organizowało rocznicowe wieczorki historyczno-literackie i wszelkiego rodzaju spotkania towarzyskie. „Ognisko” posiadało jedną z najpoważniejszych bibliotek wśród polskich towarzystw w Wiedniu. W okresie międzywojennym działalność „Ogniska” osłabła z powodu odpływu

¹ Stowarzyszenie Polskie „Strzecha” w Wiedniu. Sprawozdanie za 1895 r. Wiedeń 1896, Nakład Stowarzyszenia..., s. 5.

² Ustawa Polskiego Akademickiego Stowarzyszenia „Ognisko” w Wiedniu.

Polaków do niepodległej Polski. W 1939 r. władze hitlerowskie zakazały „Ognisku” działalności. Reaktywowane po II wojnie światowej (1947 r.), „Ognisko” rozwiązało się w 1951 r. Część członków przeszła do „Strzechy”, a księgozbiór (zgodnie ze statutem) przekazano Bibliotece Jagiellońskiej.

Drugim stowarzyszeniem, któremu autorzy poświęcili wiele uwagi było Stowarzyszenie Czytelni Polskiej Akademików Górniczych w Leoben. Czytelnię założono w 1878 r. „Celem stowarzyszenia jest zjednoczenie członków tegoż ku wzajemnemu wspieraniu się pod względem naukowym i towarzyskim”³. Dążąc do osiągnięcia wytkniętego celu stworzono m.in. „Klub Literacki”, organizowano odczyty popularnonaukowe i uroczystości rocznicowe. Absolwenci Akademii Górniczej w Leoben należeli do bardzo aktywnych inicjatorów i organizatorów wyższego szkolnictwa górniczego w odrodzonej w 1918 r. Polsce.

Rozdział trzeci poświęcono dziejom polskich stowarzyszeń robotniczych i związków samopomocowych w Austrii. Do głównych tego rodzaju organizacji należały: Stowarzyszenie Polskich Robotników „Siła” w Wiedniu (zał. w 1892 r.), Stowarzyszenie Polskich Robotników „Naprzód” i Stowarzyszenie „Proletariat”. Te trzy organizacje utworzyły na początku XX w. Zjednoczenie Robotników Polskich. Do innych aktywnych stowarzyszeń należało Polskie Stowarzyszenie Chrześcijańskich Robotników i Robotnic „Ojczyzna” (zał. w 1898 r.). Głównym jego celem była popularyzacja oświaty, organizowanie kursów języka polskiego i rozwijanie życia towarzyskiego wśród polskich robotników. Do organizacji samopomocowych należały: założone w 1892 r. Stowarzyszenie „Przytulisko Polskie”, Stowarzyszenie „Gwiazda” (zał. w 1897 r.), Liga Kobiet Polskich i in. Wymienione towarzystwa wniosły poważny wkład w polskie życie społeczno-kulturalne w Austrii.

W rozdziale czwartym omówiono związki stowarzyszeń polskich w Austrii. Pierwszym związkiem było „Ogniwo”, — Związek Kształcącej się Młodzieży w Austrii (powstało w 1902 r.). Celem działalności „Ogniwa” było „wytworzenie wśród młodzieży polskiej ściślejszej łączności i porozumienia [...] w kierunkach: etycznym, naukowym i artystycznym, materialnym i towarzyskim [...]”. Do Związku, z terenu rdzennej Austrii, należały: Stowarzyszenie Polskich Akademików „Ognisko” w Wiedniu, Stowarzyszenie Czytelnia Polska w Grazu, i Czytelnia Polska w Leoben. Przed wrześniem 1910 r. doszło do utworzenia Związku Młodzieży Akademickiej Górniczej. Do tego Związku przystąpiła Czytelnia Polska w Leoben. Bardzo pozytywny wpływ działających związków stowarzyszeń polegał na propagowaniu wśród polskiej młodzieży idei solidarności i jedności narodowej. Wytknięte cele osiągnęto poprzez szeroko pojętą działalność kulturalno-społeczną i oświatową. Szerzy zakres organizacyjny posiadał utworzony w 1924 r. Związek Stowarzyszeń Polskich w Austrii. Do Związku należały stowarzyszenia różnego typu: kulturalno-oświatowe, społeczne, charytatywne i robotnicze. Związek prowadził bardzo rozległą działalność, głównie kulturalną i oświatową.

Piąty rozdział pracy dotyczy zagadnień oświaty i kultury polonijnej. Zarysowano dzieje szkolnictwa polonijnego w Austrii, zapoczątkowanego w 1887 r. Wówczas utworzone zostały w Wiedniu dwie szkoły stopnia podstawowego. Szczególna rola przypadła szkolnictwu w latach I wojny światowej. W wyniku rosyjskiej ofensywy na terenie Austrii znalazło się kilkaset tysięcy uchodźców wojennych z Galicji, w tym wiele dzieci i młodzieży. Stowarzyszenia polonijne i przybyła z terenu Galicji zdekompletowana kadra nauczycielska, zorganizowały szkolnictwo niemal wszystkich stopni. Szczególne zasługi położyły: Polskie Towarzystwo

³ Statut Czytelni Polskich Akademików Górniczych w Leoben, k. 1.

Szkoły Ludowej i Towarzystwo „Biblioteka Polska” w Wiedniu. Wydarzeniem w życiu kulturalnym Polonii austriackiej w okresie I wojny światowej było przybycie do Wiednia zespołu teatru lwowskiego pod dyrekcją Ludwika Hellera.

Nieporozumieniem jest część tego rozdziału poświęcona prasie polonijnej w Austrii. Zupełnie dowolnie obrana została cezura czasowa: lata 1859-1934. Zarówno rok otwierający ową cezurę, jak i zamykający są błędne. Przed 1859 r. ukazywały się co najmniej dwa pisma polonijne: „Prace Literackie” (Wiedeń 1838), wydawane przez Józefa Dunin Borkowskiego, oraz „Wdowi Grosz” (Wiedeń 1843), którego redaktorem był Władysław Zawadzki; także po 1934 r. ukazywało się czasopismo „Kurier Wiedeński”, wydawcą był Instytut Wydawniczy „Renaissance” w Wiedniu. Jedyny egzemplarz jaki udało mi się odnaleźć nosi datę sierpień 1936 (stempel pocztowy z 31 VIII 1936). Nie jest wykluczone, że po 1934 r. ukazywało się w Austrii więcej polskich czasopism. Wspomniane wyżej „Prace Literackie” były pierwszym [?] polonijnym czasopismem w Austrii, a nie jak podają autorzy — „Postęp” wydawany przez J. Osieckiego. Wymieniony tamże (s. 85) „Śmigus” nie był pismem polonijnym, gdyż wychodził w latach 1884-1914 we Lwowie. Autorzy wymieniają liczbę 82 czasopism polonijnych ukazujących się w Austrii (do 1934 r.)⁴.

Nie licząc wydawnictw urzędowych (tj. wszelkiego rodzaju dzienników ustaw ukazujących się w j. polskim na terenie rdzennej Austrii) ukazywało się ok. 100 czasopism polonijnych. Zdaję sobie sprawę, że liczba ta nie jest pełna (brak kwerendy austriackich zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i prywatnych).

Nie brak w pracy omyłek — ministrem kolei w rządzie austriackim nie był Stanisław Głębczyński, lecz Głabiński, znany działacz narodowodemokratyczny (ss. 5, 102); Forum Polonijne odbyło się w 1974, a nie w 1975 r. (s. 89); autorem pracy pt. *Pamiętki polskie w Wiedniu i jego okolicach* (Kraków 1835) był J. F. Kluczycki, a nie Kulczycki (s. 94).

Wspomniane błędy i omyłki nie umniejszają wartości prezentowanej pracy, która stanowi poważny wkład w dotychczasowe badania nad dziejami Polonii austriackiej. Wartość pracy podnoszą bardzo liczne (często całostronicowe) ilustracje.

Adam Konieczny

INFORMACJA DEMOGRAFICZNO-STATYSTYCZNA DOTYCZĄCA POLAKÓW WE FRANCJI.

(na podstawie publikacji francuskich)

W 1974 r. ukazała się we Francji interesująca publikacja opracowana przez J. Wiśniewskiego *Atlas de l'Immigration en France*, wydana przez Hommes et Migrations. Przedstawia ona panoramę narodowości mieszkających we Francji. We wstępie do *Atlasu* autor podaje kryteria, przy pomocy których wyróżnia cudzoziemców. Przede wszystkim wykluczono tych, którzy posiadają obywatelstwo francuskie, a więc naturalizowanych, następnie uciekinierów i apatrydów tzn. ludzi pozabawionych obywatelstwa. Nie brano pod uwagę pracowników sezonowych oraz

⁴ Czyżby za I. Paczyńską? Por. *Czasopiśmiennictwo polskie w Austrii*. W: *Polacy w Austrii. Materiały Międzynarodowego Symposium Naukowego, które odbyło się w Uniwersytecie Jagiellońskim w dniach 20-22 maja 1975 r.* Kraków 1976, s. 159.